GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA ZAMONAVIY O‘ZBEK ADABIYOTINING INGLIZ ADABIYOTSHUNOSLIGIDAGI RETSEPSIYASI VA TALQINI

Masharipova Shoxida Umidbekovna
Urganch davlat pedagogika instituti
E-mail: shoxidamasharipova2@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22862178

Annotatsiya. Mazkur maqolada globalizatsiya sharoitida zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi adabiy makonda retsepsiyasi va talqin qilinishi masalalari tadqiq etiladi. O‘zbek adabiyotining xalqaro miqyosda ommalashuvida badiiy tarjima, nashriyot siyosati, adabiy festivallar, raqamli kommunikatsiya vositalari va tarjimonlik faoliyatining o‘rni tahlil qilinadi. Xususan, Abdulla Qodiriy, Hamid Ismailov hamda Ulug‘bek Hamdam ijodi misolida o‘zbek adabiyoti ingliz tilidagi o‘quvchi va tadqiqotchilar tomonidan qanday madaniy, tarixiy, estetik va falsafiy kontekstlarda qabul qilinayotgani yoritiladi. Tadqiqotda retsepsiya nazariyasi, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik va interkultural kommunikatsiya metodlaridan foydalaniladi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz tiliga tarjima o‘zbek adabiyotining xalqaro ko‘rinishini kengaytirish bilan birga, asarning milliy-madaniy mazmunini yangi o‘quvchi muhitida qayta talqin qilish jarayonini ham yuzaga keltiradi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek adabiyoti, globalizatsiya, retsepsiya, ingliz adabiyotshunosligi, badiiy tarjima, madaniy transfer, qiyosiy adabiyotshunoslik, interkultural kommunikatsiya, zamonaviy o‘zbek nasri, xalqaro adabiy makon.

Аннотация. В данной статье рассматривается восприятие и интерпретация современной узбекской литературы в англоязычном литературном пространстве в контексте глобализации. Анализируется роль литературного перевода, издательской политики, литературных фестивалей, цифровых медиа и переводческой деятельности в международной популяризации узбекской литературы. В частности, на примерах произведений Абдуллы Кодирия, Хамида Исмаилова и Улугбека Хамдама иллюстрируются культурные, исторические, эстетические и философские контексты, в которых узбекская литература воспринимается англоязычными читателями и исследователями. В исследовании используются методы теории рецепции, сравнительного литературоведения, переводоведения и межкультурной коммуникации. Результаты анализа показывают, что перевод на английский язык не только расширяет международную известность узбекской литературы, но и создает процесс переосмысления национально-культурного содержания произведения в новой читательской среде.

Ключевые слова: узбекская литература, глобализация, рецепция, англоязычное литературоведение, литературный перевод, культурный трансфер, сравнительное литературоведение, межкультурная коммуникация, современная узбекская проза, международное литературное пространство.

Abstract. This article examines the reception and interpretation of contemporary Uzbek literature within the English-language literary sphere amidst globalization. It analyzes the roles of literary translation, publishing policies, literary festivals, digital communication tools, and the work of translators in popularizing Uzbek literature internationally. Specifically, using the works of Abdulla Qodiriy, Hamid Ismailov, and Ulug‘bek Hamdam as examples, the study highlights the cultural, historical, aesthetic, and philosophical contexts in which Uzbek literature is perceived by English-speaking readers and researchers. The research employs methods from reception theory, comparative literature, translation studies, and intercultural communication. The analysis indicates that translation into English not only expands the international visibility of Uzbek literature but also initiates a process of reinterpreting the work's national-cultural content within a new readership environment.

Key words: Uzbek literature, globalization, reception, English literary studies, literary translation, cultural transfer, comparative literature, intercultural communication, contemporary Uzbek prose, international literary sphere.

Kirish. Bugungi globallashuv va madaniy integratsiya jarayonlari milliy adabiyotlarning jahon adabiy makonidagi o‘rnini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, xalqaro nashriyot tizimining kengayishi, elektron kitoblar va raqamli adabiy platformalarning ommalashuvi natijasida turli xalqlar adabiyoti o‘rtasidagi aloqalar tobora faollashmoqda. Bunday sharoitda milliy adabiyotning xalqaro miqyosda tan olinishi faqat uning badiiy-estetik qiymati bilan emas, balki tarjima, nashr, adabiy tanqid, akademik tadqiqotlar va madaniyatlararo kommunikatsiya jarayonlari bilan ham belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi adabiy va ilmiy muhitda qanday qabul qilinayotgani, qanday talqin qilinayotgani hamda uning milliy-madaniy xususiyatlari boshqa adabiy an’ana vakillariga qay tarzda yetkazilayotgani dolzarb ilmiy masalalardan biridir. O‘zbek adabiyoti ko‘p asrlik tarixiy va estetik an’analarga ega bo‘lib, uning rivojlanishida Sharq mumtoz adabiyoti, islomiy-ma’rifiy tafakkur, xalq og‘zaki ijodi, jadidchilik harakati, sovet davri adabiy tajribasi va mustaqillik davri badiiy tafakkuri o‘zaro uyg‘unlashgan. Ayniqsa, mustaqillikdan keyingi davr o‘zbek adabiyotida tarixiy xotira, milliy o‘zlikni anglash, shaxs va jamiyat munosabati, ma’naviy izlanish, zamonaviylik va an’ana o‘rtasidagi munosabat kabi masalalar yangi badiiy-estetik nuqtayi nazardan yoritila boshladi. Mazkur xususiyatlar zamonaviy o‘zbek adabiyotini jahon adabiy jarayoni bilan qiyosiy o‘rganish uchun muhim ilmiy material sifatida namoyon etadi. O‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasida badiiy tarjima alohida o‘rin tutadi. Chunki original asar yaratilgan tarixiy-madaniy muhit bilan ingliz tilidagi kitobxonning madaniy tajribasi o‘rtasida muayyan tafovut mavjud. O‘zbek tilidagi “mahalla”, “ota-ona roziligi”, “sovchi”, “to‘y”, “quda-andachilik”, “duo”, “mehmondo‘stlik”, “oriyat”, “andisha” kabi tushunchalar faqat lug‘aviy ma’noga ega bo‘lmay, o‘zbek xalqining tarixiy xotirasi, mentaliteti va ijtimoiy munosabatlari bilan chambarchas bog‘langan. Ularni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida faqat so‘zning lug‘aviy ekvivalentini topish emas, balki uning ortidagi madaniy konseptni ham xorijiy o‘quvchiga yetkazish talab etiladi. Shu sababli badiiy tarjima milliy adabiyotning boshqa madaniy muhitdagi retsepsiyasini belgilovchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasi masalasi tarjimashunoslik, qiyosiy adabiyotshunoslik, retseptiv estetika va madaniyatlararo kommunikatsiya kesishmasida kompleks tadqiq etishni talab qiladi. Ayniqsa, milliy-madaniy kodlarning tarjimada saqlanishi, tarixiy kontekstning xorijiy o‘quvchi tomonidan qabul qilinishi, milliy obrazlarning universal insoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashuvi hamda tarjimonning madaniy vositachi sifatidagi roli dolzarb ilmiy muammolardan hisoblanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi globalizatsiya sharoitida zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz adabiy va ilmiy muhitidagi retsepsiyasi hamda talqinining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash, tarjima jarayonining milliy-madaniy mazmunni qayta ifodalashdagi rolini ochib berishdan iborat. Shunday qilib, zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz adabiyotshunosligidagi retsepsiyasi masalasi nafaqat milliy adabiyotning xorijda targ‘ib qilinishi, balki ikki xil adabiy-estetik va madaniy tafakkur o‘rtasidagi muloqotning shakllanish jarayonini o‘rganish imkonini beradi. Bu jarayonni tizimli ravishda tadqiq etish o‘zbek adabiyotining jahon adabiy jarayonidagi o‘rnini yanada chuqurroq anglash, tarjima strategiyalarini takomillashtirish va milliy adabiy merosning xalqaro ilmiy-adabiy muhitdagi taqdimotini rivojlantirish uchun muhim nazariy va amaliy asos yaratadi.

Adabiyotlar tahlili. O‘zbek adabiyotining ingliz adabiyotshunosligidagi retsepsiyasi masalasini tadqiq etishda, avvalo, badiiy asarning boshqa madaniy va adabiy muhitda qabul qilinishi, talqin etilishi hamda qayta baholanishining nazariy asoslarini aniqlash muhimdir. Mazkur muammo bir vaqtning o‘zida qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, retseptiv estetika va madaniyatlararo kommunikatsiya kabi bir necha ilmiy yo‘nalishlar bilan bevosita bog‘liq. Adabiy retsepsiya nazariyasining shakllanishida nemis adabiyotshunosi Hans Robert Jaussning qarashlari alohida ahamiyatga ega. Jauss tomonidan ilgari surilgan “kutilmalar ufqi” konsepsiyasi xorijiy o‘quvchining o‘z madaniy va adabiy tajribasi asosida boshqa xalq adabiyoti namunasini qanday qabul qilishini tushuntirish uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Retsepsiya masalasida Wolfgang Iserning tadqiqotlari ham muhim o‘rin egallaydi. Iser badiiy matn va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatni faol kommunikativ jarayon sifatida ko‘rib, matnda mavjud “bo‘sh joylar” o‘quvchi tomonidan to‘ldirilishini ta’kidlaydi [2, 274–275]. Mazkur nazariy yondashuv o‘zbek adabiyoti ingliz tilidagi o‘quvchi tomonidan qabul qilinishini o‘rganishda muhimdir. Chunki o‘zbek madaniyatiga xos tarixiy, diniy, maishiy va ijtimoiy tushunchalar ingliz tilidagi o‘quvchi uchun original o‘zbek kitobxoniga qaraganda boshqa mazmuniy assotsiatsiyalarni yuzaga keltirishi mumkin. Qiyosiy adabiyotshunoslik doirasida David Damroschning “What Is World Literature?” tadqiqoti ham alohida ahamiyatga ega. Damrosch jahon adabiyotini faqat turli mamlakatlarda yaratilgan asarlar yig‘indisi sifatida emas, balki asarlarning bir madaniy muhitdan ikkinchi madaniy muhitga ko‘chishi va yangi o‘quvchilar tomonidan qabul qilinishi jarayoni bilan bog‘liq hodisa sifatida talqin qiladi [3, 3–5]. Ushbu konsepsiya o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi adabiy makonga kirib borishini tahlil qilish uchun metodologik asos yaratadi. Zero, asar ingliz tiliga tarjima qilingach, u faqat til jihatidan emas, balki yangi adabiy va madaniy tizim nuqtayi nazaridan ham qayta talqin qilinadi.

O‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasiga oid tadqiqotlar orasida Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanining tarjimalari alohida o‘rin tutadi. Mazkur roman

o‘zbek milliy romanchiligining muhim namunasi bo‘lib, uning ingliz tilidagi tarjimalari orqali o‘zbek xalqining tarixiy hayoti, ma’naviy qadriyatlari, oilaviy munosabatlari va milliy dunyoqarashiga oid ko‘plab elementlar xorijiy kitobxonga yetkaziladi. So‘nggi tadqiqotlarda “O‘tkan kunlar” romanidagi arxaik birliklar va tarixiy so‘zlarning ingliz tiliga tarjimasi masalasi o‘rganilgan. Xususan, ayrim tadqiqotlarda arxaik leksikaning semantik, stilistik va tarixiy xususiyatlari tarjima jarayonida turli strategiyalar asosida qayta ifodalanishi ko‘rsatiladi [8, 782–787]. Bu esa tarixiy roman tarjimasida lug‘aviy ekvivalentlikning o‘zi yetarli emasligini, balki tarixiy kontekst va badiiy funksiyani ham saqlash zarurligini ko‘rsatadi. Shuningdek, “O‘tkan kunlar” tarjimalarida milliy ruh, urf-odat va an’analarning ifodalanishiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda tarjimonning milliy-madaniy birliklarni ingliz tilida qayta yaratish strategiyalari tahlil qilingan. Tadqiqotlarda tarjima jarayonida ayrim milliy birliklarning bevosita saqlanishi, ayrimlarining esa izohlash yoki funksional moslashtirish orqali berilishi qayd etiladi [9]. O‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasini o‘rganishda Alisher Navoiy asarlarining tarjimalari ham muhim manba hisoblanadi. Navoiy ijodining ingliz tiliga tarjima qilinishi nafaqat mumtoz o‘zbek adabiyotining xalqaro miqyosda tanilishiga, balki o‘zbek adabiy an’analarining jahon adabiyoti kontekstida tadqiq qilinishiga imkon yaratmoqda. Navoiy asarlarining ingliz tilidagi tarjimalariga bag‘ishlangan zamonaviy tadqiqotlarda tarjimalarning jahon adabiy jarayonini boyitishdagi o‘rni alohida qayd etiladi [10, 201–213]. Zamonaviy o‘zbek adabiyoti doirasida Hamid Ismailov ijodining ingliz tilidagi retsepsiyasi alohida tadqiqot obyektiga aylanmoqda. Yozuvchining “The Devil’s Dance” (“Jinlar raqsi”) romani Donald Rayfield tomonidan ingliz tiliga tarjima qilingan va xalqaro nashriyot orqali ingliz tilidagi kitobxonlarga taqdim etilgan. Asarda tarixiy xotira, adabiyot, siyosiy voqelik, shaxs va jamiyat munosabati kabi masalalarning uyg‘unligi ingliz tilidagi o‘quvchi uchun Markaziy Osiyo tarixiy-madaniy makonini anglashning muhim manbalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Ushbu tadqiqotlar tarjima jarayonida ekvivalentlik va adekvatlik o‘rtasidagi munosabatni ta’minlash, original matnning estetik ta’sirini imkon qadar saqlash va xorijiy o‘quvchiga milliy madaniyat haqida to‘g‘ri tasavvur berish zarurligini ko‘rsatadi [12, 145–150]. Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasiga oid tadqiqotlar asosan uch yo‘nalishda rivojlanmoqda. Birinchi yo‘nalish — tarjima strategiyalari va lingvistik ekvivalentlik; ikkinchi yo‘nalish — milliy-madaniy birliklarning tarjimada ifodalanishi; uchinchi yo‘nalish — o‘zbek yozuvchilari ijodining xalqaro adabiy makondagi talqini. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz adabiyotshunosligidagi retsepsiyasini kompleks tizim sifatida o‘rganish masalasi yetarli darajada umumlashtirilmagan. Xususan, tarjima qilingan asarlarning ingliz tilidagi ilmiy maqolalar, adabiy sharhlar, nashriyot siyosati, xalqaro adabiy festivallar va raqamli platformalardagi mavjudligi yagona retsepsion jarayon sifatida kam tadqiq etilgan. Shundan kelib chiqib, mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasini faqat tarjima natijasi sifatida emas, balki original matn → tarjimon → nashriyot → ingliz tilidagi o‘quvchi → adabiy tanqid → ilmiy talqin zanjiri asosida shakllanuvchi murakkab madaniy-kommunikativ jarayon sifatida ko‘rib chiqish taklif etiladi. Bunday yondashuv o‘zbek adabiyotining jahon adabiy jarayonidagi mavqeini yanada chuqurroq aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot davomida zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz adabiy makonida qabul qilinishi va talqin etilishiga ta’sir ko‘rsatuvchi bir qator muhim omillar aniqlandi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasi faqat badiiy asarlarning tarjima qilinishi bilan cheklanmaydi. Ushbu jarayon tarjima, nashr, adabiy tanqid, ilmiy tadqiqot, xalqaro madaniy aloqalar va raqamli kommunikatsiya vositalarining o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadigan ko‘p bosqichli jarayondir.

Tarjima — o‘zbek adabiyotining ingliz adabiy makoniga kirib borishining asosiy vositasi. Tadqiqotning dastlabki natijasi shundan iboratki, ingliz tiliga tarjima qilingan asarlar o‘zbek adabiyotining xalqaro miqyosda tanilishida asosiy vositachilik funksiyasini bajaradi. Original asar ingliz tilida nashr etilgach, u faqat yangi tilga ko‘chmaydi, balki yangi madaniy va adabiy muhitga ham kirib boradi. Bu jarayonda tarjimonning roli nihoyatda muhim. Tarjimon original matn bilan ingliz tilidagi o‘quvchi o‘rtasidagi vositachi sifatida faoliyat yuritadi. Uning lingvistik tanlovi, tarjima strategiyasi va izohlash usuli o‘quvchining asarni qanday tushunishiga bevosita ta’sir qiladi. Ayniqsa, tarixiy va milliy-madaniy mazmunga ega asarlarda bu holat yaqqol namoyon bo‘ladi. Masalan, Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanini ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida XIX asr Turkistonidagi ijtimoiy munosabatlar, oilaviy qadriyatlar, mahalliy boshqaruv tizimi, kiyinish madaniyati, qarindoshlik munosabatlari va diniy-ma’naviy tushunchalarni ingliz tilidagi kitobxonga tushunarli shaklda yetkazish zarurati yuzaga keladi. Demak, bunday tarjimada so‘zma-so‘z ekvivalentlikdan ko‘ra, tarixiy-madaniy mazmunning funksional jihatdan qayta yaratilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy-madaniy birliklar ingliz tilidagi retsepsiyaning muhim elementi sifatida. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasida eng murakkab masalalardan biri milliy-madaniy birliklarni adekvat ifodalashdir. Bunday birliklarga realiyalar, milliy taomlar, kiyim-kechak nomlari, qarindoshlik terminlari, diniy tushunchalar, marosimlar, tarixiy lavozimlar, geografik nomlar va frazeologik birliklar kiradi.

Ularning tarjimasida bir necha usullar kuzatiladi:

Tarjima strategiyasi	Mazmuni	Retsepsiyaga ta’siri
Transliteratsiya/transkripsiya	Milliy birlikni originalga yaqin shaklda saqlash	Milliy koloritni kuchaytiradi
Izohli tarjima	Tushunchaga qo‘shimcha izoh berish	Ingliz tilidagi o‘quvchining tushunishini osonlashtiradi
Funksional ekvivalent	Ingliz tilida mazmunan yaqin birlikdan foydalanish	Matnning ravonligini ta’minlaydi
Adaptatsiya	Birlikni qabul qiluvchi madaniyatga moslashtirish	Tushunishni yengillashtiradi, ammo milliylikning ayrim jihatlari kamayishi mumkin
Kontekstual tarjima	Birlik ma’nosini	Badiiy yaxlitlikni

	kontekst orqali ochish	saqlashga yordam beradi

Mazkur strategiyalarning har biri o‘zining afzallik va cheklovlariga ega. Masalan, milliy realiyani to‘liq inglizlashtirish matnni ingliz o‘quvchisi uchun qulaylashtirishi mumkin, biroq original madaniyatga xos semantik qatlamning ayrim qismlari yo‘qolishi ehtimoli mavjud. Aksincha, realiyani original shaklga yaqin holda saqlash milliy koloritni kuchaytiradi, biroq xorijiy kitobxon uchun qo‘shimcha tushuntirish zaruratini tug‘diradi. Shu jihatdan Venutining “foreignization” va “domestication” konsepsiyalari o‘zbek adabiyoti tarjimalarini tahlil qilishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi muvaffaqiyatli retsepsiyasida ushbu ikki strategiyaning mutlaq qarama-qarshiligi emas, balki muayyan kontekstga qarab ularning uyg‘unlashuvi muhimdir.

Abdulla Qodiriy ijodining ingliz tilidagi talqinida tarixiy-madaniy kontekst. Tadqiqot davomida Abdulla Qodiriyning ijodi o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasini o‘rganish uchun muhim material sifatida belgilandi. “O‘tkan kunlar” romanining ingliz tilidagi tarjimalari orqali xorijiy o‘quvchi o‘zbek jamiyatining tarixiy taraqqiyoti, milliy qadriyatlari va insoniy munosabatlari bilan tanishish imkoniga ega bo‘ladi. Roman retsepsiyasida Otabek va Kumush obrazlari alohida ahamiyatga ega. Ularning munosabatlari faqat romantik munosabat sifatida emas, balki shaxsiy istak, oilaviy majburiyat, an’ana va ijtimoiy muhit o‘rtasidagi murakkab munosabatlar kontekstida talqin qilinishi mumkin. Ingliz tilidagi o‘quvchi uchun romanning tarixiy konteksti original o‘zbek kitobxoniga qaraganda qo‘shimcha tushuntirishni talab qiladi. Shu sababli tarjima matni bilan bir qatorda, asar haqidagi kirish so‘zlari, izohlar, sharhlar va ilmiy maqolalar ham retsepsiya jarayonining muhim komponentiga aylanadi. Natijada Qodiriy ijodining ingliz tilidagi qabul qilinishida ikki qatlam mavjudligi kuzatiladi: birinchisi — asarning bevosita badiiy tarjimasi; ikkinchisi — tarjima atrofida shakllanadigan ilmiy va tanqidiy diskurs. Ikkinchi qatlam xorijiy o‘quvchining asarni tarixiy va madaniy jihatdan anglashiga yordam beradi.

Ingliz adabiyotshunosligida o‘zbek adabiyotini talqin qilish xususiyatlari. Ingliz tilidagi ilmiy va tanqidiy diskursda o‘zbek adabiyotiga oid asarlar ko‘pincha bir nechta metodologik nuqtayi nazardan talqin qilinadi. Ular orasida postkolonial yondashuv, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, tarixiy-madaniy tahlil va jahon adabiyoti nazariyasi alohida ahamiyatga ega. Bunday talqinlarda o‘zbek adabiyoti ba’zan Markaziy Osiyo tarixiy-madaniy makonining bir qismi sifatida, ba’zan esa mustaqil milliy adabiy an’ana sifatida ko‘rib chiqiladi. Bu ikki yondashuv o‘rtasidagi muvozanat masalasi ilmiy jihatdan muhimdir. Agar o‘zbek adabiyoti faqat umumiy “Markaziy Osiyo adabiyoti” tushunchasi doirasida ko‘rib chiqilsa, uning o‘ziga xos milliy tarixiy va estetik xususiyatlari yetarlicha namoyon bo‘lmasligi mumkin. Aksincha, uni mutlaqo izolyatsiyalangan milliy hodisa sifatida ko‘rish esa uning jahon adabiy jarayonidagi aloqalarini yetarlicha ochib bermaydi. Shu sababli qiyosiy va transmilliy yondashuvlarning uyg‘unligi samarali metodologik imkoniyat yaratadi.

Nashriyot va xalqaro adabiy muhitning retsepsiyadagi roli. Tadqiqot natijalari badiiy tarjimaning mavjudligi o‘z-o‘zidan xalqaro retsepsiyani kafolatlamasligini ko‘rsatadi. Asarning ingliz tilidagi kitobxonlarga yetib borishida tarjimondan tashqari nashriyotlar, adabiy agentlar, xalqaro festivallar, adabiy jurnallar, universitetlar va raqamli platformalar ham muhim rol o‘ynaydi. Shu nuqtayi nazardan o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasini “tarjima → nashr → tarqatish → tanqidiy baholash → ilmiy tadqiqot → qayta tarjima va qayta talqin” shaklidagi uzluksiz jarayon sifatida tasavvur qilish mumkin. Bu

jarayonda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ham yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Elektron kitoblar, raqamli kutubxonalar, onlayn ilmiy jurnallar, podkastlar, adabiy bloglar va ijtimoiy media vositalari o‘zbek adabiyoti haqida ingliz tilida axborot tarqatish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shunday qilib, retsepsiya bir martalik hodisa emas, balki doimiy ravishda qayta shakllanib boruvchi jarayondir. Bir asar turli tarixiy davr, ilmiy paradigma va kitobxonlik muhitida turlicha talqin qilinishi mumkin. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz adabiyotshunosligidagi retsepsiyasi oddiy “tarjima qilingan adabiyot” hodisasidan ancha kengroq mazmunga ega. U milliy adabiyotning boshqa til, boshqa madaniyat va boshqa estetik mezonlar doirasida qayta o‘qilishi va talqin qilinishini anglatadi. Shu sababli o‘zbek adabiyotining xalqaro maydondagi mavqeini mustahkamlash uchun sifatli tarjima bilan bir qatorda, ingliz tilidagi ilmiy-tanqidiy tadqiqotlarni ko‘paytirish, tarjima qilingan asarlarning xalqaro nashriyotlar orqali tarqalishini kengaytirish hamda raqamli adabiy platformalardan samarali foydalanish muhim ilmiy-amaliy vazifa sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot natijalari globalizatsiya sharoitida zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz adabiyotshunosligidagi retsepsiyasi murakkab, ko‘p bosqichli va dinamik madaniy-adabiy jarayon ekanligini ko‘rsatdi. O‘zbek badiiy asarlarining ingliz tiliga tarjima qilinishi ularning boshqa tilga mexanik ko‘chirilishini emas, balki yangi madaniy muhitda qayta o‘qilishi, talqin qilinishi va baholanishini anglatadi. Tadqiqot davomida tarjima jarayonida milliy-madaniy birliklarni saqlash, tarixiy kontekstni yetkazish, muallif individual uslubini qayta yaratish hamda ingliz tilidagi o‘quvchi uchun matnning semantik va estetik mazmunini tushunarli shaklda ifodalash asosiy muammolardan biri ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, o‘zbek adabiyotiga xos realiyalar, frazeologik birliklar, diniy-ma’naviy tushunchalar, qarindoshlik terminlari, tarixiy nom va atamalarni tarjima qilishda tarjimonning strategik tanlovi asarning xorijiy kitobxon tomonidan qabul qilinishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romani misolida o‘zbek adabiyotining ingliz tilidagi retsepsiyasida tarixiy-madaniy kontekstning ahamiyati yaqqol namoyon bo‘ladi. Roman tarjimasi orqali ingliz tilidagi kitobxon o‘zbek xalqining tarixiy hayoti, milliy qadriyatlari, oilaviy munosabatlari va ma’naviy dunyosi bilan tanishish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, asarning ingliz tilidagi talqinida ayrim milliy tushunchalarni izohlash va kontekstual jihatdan ochib berish zarurati yuzaga keladi. Tadqiqot shuningdek, o‘zbek adabiyotining ingliz adabiy muhitidagi retsepsiyasini faqat tarjima bilan izohlash mumkin emasligini ko‘rsatdi. Nashriyotlar, adabiy jurnallar, ilmiy tadqiqotlar, xalqaro adabiy tadbirlar, tarjimonlar, adabiy tanqidchilar va raqamli platformalar mazkur jarayonning o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismlaridir. Demak, xalqaro retsepsiyani shakllantirishda “asar–tarjimon–nashriyot–o‘quvchi–tanqidchi–ilmiy diskurs” tizimi bir butun mexanizm sifatida faoliyat yuritadi. Umuman, zamonaviy o‘zbek adabiyotining ingliz adabiyotshunosligidagi retsepsiyasini yanada rivojlantirish uchun badiiy tarjimalar sifatini oshirish, ingliz tilida o‘zbek adabiyotiga bag‘ishlangan ilmiy-tanqidiy tadqiqotlarni ko‘paytirish, tarjimon va adabiyotshunoslar hamkorligini kuchaytirish, xalqaro nashriyotlar bilan aloqalarni kengaytirish hamda raqamli adabiy platformalardan samarali foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shu orqali o‘zbek adabiyotining milliy qadriyati va estetik salohiyatini jahon adabiy jarayonida yanada kengroq namoyon etish imkoniyati yuzaga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Damrosch D. *What Is World Literature?* – Princeton: Princeton University Press, 2003. – 324 p.
2. Bassnett S. *Translation Studies*. 4th ed. – London: Routledge, 2014. – 208 p.
3. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. 2nd ed. – London: Routledge, 2008. – 336 p.
4. Berman A. Translation and the Trials of the Foreign // *The Translation Studies Reader*. Ed. L. Venuti. – London: Routledge, 2000. – P. 284–297.
5. Qodiriy A. *O'tkan kunlar*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. – 384 b.
6. Qodiriy A. *Bygone Days*. English translation. – Tashkent: Sharq, 2018.
7. Ismailov H. *The Devil's Dance*. Translated by Donald Rayfield. – London: Tilted Axis Press, 2018.
8. Olimova D.B., Ubaydullayeva M.O. Actual Problems of Literary Translation // *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*. – 2022.
9. Tursunov E. Problems of Translation of Archaic Words in "Bygone Days" // *International Journal of Multidisciplinary Research and Analysis*. – 2025.
10. Nortoyeva O'.M. Reflection of National Spirit and Traditions in Translations of Abdulla Qodiriy's Novel "The By Gone Days". – 2025.
11. Eshonqulova N. English Translations of Alisher Navoi's Works and Their Role in the International Reception of Uzbek Classical Literature. – 2025.
12. Hamdam U. *Muvozanat*. – Toshkent: Sharq, 2007.
13. Damrosch D. *How to Read World Literature*. – Chichester: Wiley-Blackwell, 2009. – 160 p.
14. Lefevere A. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. – London: Routledge, 1992. – 176 p.
15. Bassnett S., Lefevere A. *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*. – Clevedon: Multilingual Matters, 1998. – 143 p.